

TEHENEK A NARANCSFÁK ALATT

HOLTI MÁRIA

Már olyan sokan és olyan sokszor mondták, hogy hagyjam a fe-
nébe a történetek mesélését. Sokkal okosabban tenném, ha leülnék,
és leírnám történeteimet; a kiadók zárt sorokban ostromoltatnának
különmegbízottaikkal a copyright jogáért; én egy csapásra gazdag és
híres lennék, egynémely iskolákban irodalmi vizsgatétel is.

Soha nem tudtam eldönteni, milyen ábrázatot vágjak az időnkint is-
métlődő ajánlatokhoz: komolyan gondolják-e, vagy csak további tör-
téneteimnek szeretnék elejét venni? Hiába, erre ma sem tudok választ
adni magamnak, pedig jó néhány történetem le is írtam már. Lehet,
a nekirugaszkodáshoz egy bizonyos, meglévő tény mellreszívása is szük-
ségtellett, az, hogy éreztem: mihielyt elmondok valamit, az a valami
azonnal könnyűvé, fajsúlytalanná válik, és legyen bármilyen igaz és
hiteles is, valahogy nekem is gyanús. Mint a jól pergő történetek álta-
lában. Pedig jól tudom, hogy a kétkedésnek, gyanakvásnak olyan adag-
ja szorult kivétel nélkül mindnyájunkba — nemcsak egymás históriáit
hallgatva, de akár a napisajtó híreit figyelve is —, hogy annak kigyom-
lálása illetve kiszántása magunkból, ha írói feladat is volna, teljesen
reménytelennek bizonyul. A mellékvágányokról, melyen most is járok,
mintegy tehén-narancsfa mondandóm expozíciója, azokról nem is szólva.

Lehet, a túlvilággal való kapcsolataimra nem vet különösebben jó
fényt ez a tojás és tojás-egyformaságú, azaz az éggel való mindennemű
emberi kontaktusaimat eleve lehetetlenné tevő esemény, jobban mond-
va eseménysor. Igaz, hogy római katolikusnak kereszteltek, és lelki
gondozással legalább annyira törődtek, mint amennyire a szellemi
elhanyagolódott, elképzelhető okok miatt. Lelkieken persze a kate-
kizmus nyújtotta fenyegetéseket és hitegetéseket értettem meg azt a
szerzetesi egyszerűséggel megfogalmazott valamit, amire, ha álmodból
keltettek is, vágnod kellett a feleletet. Ezt a feleletet ugyanúgy nem
értettem már akkor sem, mint később az egyenleteket a szögfüggvé-
nyekkel, bár azoknak egymagam gyürköztem neki. Arról volt ugyanis
szó, nem kevesebbről, hogy mivégre vagyunk a világon. Rettenetesen
gyanús és ostoba volt számomra az indokolás, amely egyébként meta-
fizikával alaposan átítatott környezetemben rendkívül termékeny ta-
lajra hullott. Szóval, hogy „Istent megismerjük, szeressük, neki enge-
delmeskedjünk, ezáltal üdvözöljünk, vagyis a mennyországba jussunk”.

Próbáltam elképzelni, milyen gyászos véget is érnek, ha végül is ki-
kötnék, mintegy célprémiumként, a két túlvilági nagyhatalom egyiké-

nek jobbán, akár az Atyaúrstenén, akár a Luciferén. Akkor azután igazán befellegzett mindennek, mert állandó lakáskijelentőre többé már nem lenne szükségem. Ebben maradtam.

Ez az Ané ugyan aligha bogozgatta az égre kent dolgok közti logikai összefüggéseket vagy azoknak az éppenséggel való teljes hiányát, öregedett a kecskéivel és a kövekkel, melyekhez hozzá is fehéredett, és ha valamiben különbözött is a többiektől, az csak annyiban állt, hogy valamivel hallgatagabb volt náluk. Talán nem is a természetéből fakadón, hanem a tapasztalásból; fiat és urat temetett eleget, s ahogy taglalták letyepetyés petróleumszagú estéken, sohasem volt valami nagybeszédű. Igaz, már abból az idejéből is beszéltek róla elképesztő dolgokat, amikor még nem kelt ördögcimbora híre. Például, hogy a falu ciszternájára jár hajnalonta köpködni. Ebből persze csak annyi lehetett a bizonyítható igazság, hogy ott lakott a ciszterna szomszédságában, s lévén nálunk a vízkút erősen becsben tartott intézmény, hát nyilván a szükség vezényelte ki oda, ahol az Isten szabad szemmel is könnyen észrevehette a ciszternát környező bokrok ezek szerint nem éppen áldásosan működő lombtakarója mögött. Később ezért a képtelen rémhírért kellett kalákában új ciszternát létesíteni.

De sok mindent rebesgettek felőle! Például azt is, hogy az ura a szigetről hozta. Általában így, hogy „a” Szigetről, nagy Sz-szel. Hogy azután a több száz vagy talán ezerre is rúgó szigetek melyikéről, az már nyilván nem vágott a dolgok lényegébe, mert ezt soha nem sikerült meghallanom. Lehet, hogy idegensége szaga tette, a kiakolbólítottság, vagy Ané maga anélkül, hogy arról a legcsekélyebb tudomása is lett volna, úgy követett el valamit, bárcsak akkoricska rendellenességet is, hogy az éppen csak súrolta az istenőrizz határát; esetleg azért, mert csak köszönni szeretett, ahelyett, hogy elidőzött volna más portákon, akár köszönés nélkül is, de nyelvköszörülve — ki tudna ennek ma már utána járni? Negyedszázadnál is hosszabb idő távlatában?

A gyerekek csodálatos érzéssel sejtik meg egy-egy felnőttnek a szűkebb közösségben elfoglalt vagy kiszabott vagy odaitélt helyét — respektus és egyébségek dolgában. Mert Anének is kiszabott a helye, valahol azon a mezsgyén, melyet mostani környezetem talán árral szemben úszó tethelyzetnek nevezne, függetlenül Ané egyéni hajlandóságaitól. De mert tudom, milyen súllyal nehezédhet viselőjére az ilyen, közösség által megszabott tethelyzet, egész életét is predesztinálón, annál kérlelhetetlenebbül ivódott belém első tapasztalásaim egyik legmaradandóbbika: a gyerekek kérlelhetetlensége.

Helyben is vagyunk már: a kérlelhetetlenségnél.

Emlékszem, milyen következetesen tereltük-fogdostuk-hajkurásztuk össze a patkányokat, hogy sajátos igazságunkat velük szemben is megtegyük. Az állat enyhén szólva antihigiénikus mivolta ugyan édeskeveset nyomott nálunk a latban; ha tudtuk volna, hogy a lépfenéhez elég már húszezer bacilus is, a pestishez háromezret kell belélegezni, a nyúlpestishez még ötven baktérium sem kell, biztos, hogy akkor sem a sosem látott tisztiorvos teendőjébe való belekontárkodás vezet bennünket. „Túszok” voltak ezek az állatok valamennyien, a játék hitelességének kedvéért természetesen magas rangú német túszok, s mi kivétel nélkül mind „népfelkelők”, akik e magas rangú személyiségeket megkaparintják, és elképzelt receptek szerint amputálják-skalpol-

ják, nyomorgatják, végül pedig éhen döglesztik. S ami most, ennyi idő múltán is egyre különösebbnek hat, még a törzsfeljődés tökéletlen haladtára való példázatszerű utalásunknál is, az az, hogy a tús—népfelkelő játék nem ment éppen a legnagyobb titokban: jóformán valamennyi felnőttnek volt róla tudomása. Nem, mintha nagydobra vertük volna a dolgot, csak hát az ilyesmit elég nehéz takargatni. Hogy miért nem tiltakoztak? Nem tudom. Talán, mert úgy gondolták, hogy elég nekik a maguk baja, a *mi* létezésünk ténye, semmint hogy rajtuk kívül álló dolgokba ártakozzanak, arról nem is szólva, hogy olyan dologba, melyből, ha tiltakoznak is, személyre, illetve erszényre nézve semmi de semmi hasznuk nem származik az égadta világon. Tapasztalt emberek voltak hát; a szellel szembeni cselekvés semmi módon nem számíthatott volna rájuk, de még csak egy szellőcskével szemben sem álltak volna ki — vizelni, egyéb híján. Mikor már eszmélkedni kezdtem, s ez bizony elég későn következett be, rajtam kívül álló okok miatt, akkor jöttem rá, hogy nagyon is ravasz emberek ezek valamennyien. Ané volt köztük talán az egyetlen kivétel, aki vette magának a bátorságot, hogy ne a körülményekhez, hanem hozzájuk alkalmazkodjon, s mint a kelt kenyértészta, tökéletesen kitöltse annak az edénynek a belsejét, amelyben majd a kemencébe kerül. S mint ahogy a tús—népfelkelő játékunk idején is mosták kezeiket, ugyanígy jártak el közösségük minden dolgában: mindig és mindenkinek tapsoltak — ha tudatában voltak annak, hogy valaki nézi őket —; az előljárásság épületére mindig a megfelelő zászlót tűzték ki: fiaik mindig a megfelelő hadseregbe álltak be — nem is mindig hadkötelezettségi indokokból, de önkéntesen is. Csak arra nem tudtam soha, azóta se rájönni, hogy honnan voltak olyan jól értesültek szélsodramenti dolgaikban; mert hát ami igaz, az igaz: mindent fenemód jól és alaposan csináltak, legalább olyan jól, mint említett kézmosásaikat. Mikor eljött annak az ideje, harcolni is úgy harcoltak, hogy egyik-másikuk tíz elleneséges bombavetővel is felért. Nem, nem volt ez fanatizmus, erről szó sem lehet; mert hát azért morogtak ők eleget, úgy maguk közt. Viszont az is tudni való, hogy a morgás úgy hozzátartozik az ember emberszabású alkatahoz, ahogy az emésztés észrevétlen folyamata, avagy a bolhás kutyához az apró vakkantások, még ha egy idő múlva — valamilyen csoda folytán — el is távoznak belőle szervezett és zárt sorokban a bolhák. Akkor meg megszokásból morog.

Visszatérve kérlelhetetlenségünk további elemzésére, beleunva a tús—népfelkelő ügybe, elérkezettnek láttuk az időt, hogy kölyökösztőneinknek további szabad folyást biztosítva, új vadászterületre tegyünk szert — Ané személyében.

Szerencsétlen Ané!

Ha lett volna legalább annyi ereje, hogy alkalmas pillanatban becsukja mind a két, élete negyedik évtizedében is töretlen fénnel ragyogó fekete szemét csak annyi időcskére is, ameddig egy szemberöhögés tart, a fülét, csak annyi időcskére, ameddig egy arcpiritó megjegyzés elhangzik!

De nem volt ennyi ereje.

Nem volt, mert az ember környezete, egészen leszűkített értelemben mégiscsak a sorsa, ami ellen ugyan ágálhat, s más dolga nincs is ezenkívül, csak hát a közbelső stádiumok... Szóval, vállalnia kell.

Áné pedig annyira vállalta, hogy abba is kellett a maga módján belepusztulnia, belebuknia.

Még ha mai szemmel nézem is, meg kell mondani, hogy ez az Áné azért eléggé elütött az adott közösség emberflórájától. Ha másért nem, hát azért, mert egyéb dolga híján hol itt, ezen a hegyen, hol amott, a hágón láttuk felbukkanni, feltehetően üres iszákjával, hogy azért legyen a kezében valami. Nyilvánvalóan ezért hordozta csak magával, hiszen az égvilágon semmi cipelnivalója sem lehetett. Étkezési időkre rendszerint már pontosan otthon volt. Szóval, úgy festett, akár egy házaló koldus, aki nem koldul.

Persze rettenetesen fúrta az oldalunkat, hogy hová az istencsudájába is járkálhat annyit el ez az Áné. Próbáltuk többször kilesni. Csakhogy a leselkedéshez egy bizonyos távolság azért szükségeltetik, s Anénak gondja volt rá, hogy egy megfelelő kanyarral minden ilyen alkalommal eltűnjön a hívatlan szemek elől.

Egyszer hallottam is, amint valamelyik sógornője megkérdezte:

— Mondd csak, te Áné. Aztán hová jársz te folyton, mint a kórságos tyúk?

Nagy, egetrázó röhögésben törtünk ki, kölykök, akik csak ott könyököltünk a kőbástyán. Hogy azért tisztos időn belül mégis elhallgattunk, arra néhány megjegyzés adott okot, mégpedig olyan megjegyzés, amely az elképzelhető illem megengedhető határán jóval túllépve nagyon szafatosan próbálta igazolni Ané házon kívül töltött idejét. Erre persze újból felcsattant a röhej.

— Kórságos tyúk... — sóhajtotta Áné — kórságos tyúk... kórságos tyúk —, és tekintete a ciszterna melletti bokron állapodott meg, a bokron is egy éppen felröppenni készülő rozsdafarkon.

Ilyen válaszokat adott Áné általában, s ha az ilyenfajta válaszokon nem tudott mindenki elokosodni, azon nem kell megütközni.

Hirtelen elszomorodtam. Valami olyanfajta szomorúság vett rajtam erőt, mint akkor, amikor, évekkkel később, már a kis városkában voltam, és a környező barakkklakásokban a zsidók húsvét ünnepére készülődtek. Azóta már megtanultam, hogy ha egy zsidó szegény, nagyon, mélységesen szegény tud lenni. Ilyenek voltak ezek is: kemény kétkezi munkával dolgoztak meg a mindennapijukért. Láttam a nagy húsvéti készülődésüket, az utolsó, már személtlapátról visszavett, de az ünnep tiszteletére újból kimosott rongyaikat, a szinte éven át nem látott tisztaságú padlóikat. A kenyerek már mind az asztalon voltak, a barakkok összes kenyere, szöggel és spárgával a közeli kanálisban fogott halak kisütve, amikor egy pokoli ötlettel végigfutottam az elnépteledett konyhákat — ha egyáltalán azoknak nevezhetem ezeket a sötét lyukakat —, és elkövettem a legnagyobb bűnt, amit akkor és azokkal az emberekkel csak elkövettem.

Egyetlen darab szalonámmal bekentem az előkészített edényeket; s még arra is volt gondom, hogy apró, zsilettvastagságú katonákat mesve belőle itt-ott megtűzdeljem az ünnepi halak acélkék-szivárvány hátát.

A legnagyobb tragédiát idéztem elő a „telepen”, amit csak kifundálhattam. Igaz, soha nem derült ki tettességem, pedig idővel már nem is bántam, egyenesen áhitottam a bűnhődést — kalodát, ötven vesszőt,

pellengért vagy bármit, ami megszegyeníthet. Még azzal is megbékéltem volna, ha nem fogadják a köszönésem.

Kérlelhetetlenségben a felnőttek sem maradtak el tőlünk, gyerekektől. Ismeretlen költő ajkáról nemsokára megszületett az első rigmus, amit azután sok másik követett, hogy elébe vágjak az események senkiföldi folyásának; az első rigmus, ami azután Anét végérvényesen, visszavonhatatlanul boszorkánnyá ütötte. Azért mondtam, hogy senkiföldi módon folytak az események, mert valahol ott indáztak el, bizonytalan locsogással, a tudatos és állati öntudatlan kérlelhetetlenség határai közt, valahol a félúton ott is, a senki földje kellős közepén.

Szóval, megszületett az első rigmus, olyan se nem kánta, se nem ének; de fülbemászó magánhangzói folytán igen-igen népszerű lett, már-már vetekedett a kocsmái időtöltések mellékszórákozásra szánt, jobbára öregek terjesztette katonanóták ősi kántákat is elsőprő népszerűségével. Így hangzott:

*Iri-điri-dáne --
Boszorkány az Ané*

A „valóságnak” módfelett velős summázata ez; azé a valóságé, amelynek valamilyen formában mindig léteznie kell, ilyen vagy olyan síkon, hivatali rangon is bizonyítva az élet eseményességét, fordulatos leleményét még akkor is, ha az olyan enyhe meghatározás, mint szadizmus, viszonylag kevésnek bizonyul.

Persze ezt az iri-đirit sok mindennek kellett még megelőznie. Például, teljes fantáziátlanságában ki kellett robbannia az okozatnak.

Ez az okozat igazi filmgyorsasággal pergett le, talán azért is olyan gyorsan, mert mérhetetlenül nagy szükség volt rá — gondolatainkat egyéb nyavalyáinkról elterelendő. Ugyanis, ez a szerencsétlen Ané egy szép alkonyattájt éppen hazafelé caplatott, mikor, ott a dögkút tájékán, egy jókora mézskődarab érte fekete harisnyás bokáját.

Valósággal összezsugorult. A kő nyomán fellüktető fájdalmat talán csak az inger váratlan brutalitása enyhítette. Felnézett. A közeli vadkörtecsérjésben nyilván felfedezte a barátságtalan kiskorú tettet, mert némi nyöszörgés, bokanyomkodás és továbbbsántikálás után megfontoltan és tisztán kivehetően ezt mondta:

— Hogy törjön ki a kezed-lábad, te istentelen!

Ez volt a boszorkánycímhez vezető út első és ötletadó állomása; a többi jött, következetes egyszerűséggel és a már említett gyorsasággal.

Persze hogy kitorpte belátható időn belül a lábát valamelyik kölyök; de hogy melyik, a valóságban az-e, amelyik olyan barátságtalan módon elbánt az Ané bokájával, vagy egy másik — ezt nem firtatta senki sem, miként azt sem, hogy Ané-típusú egyéniségektől függetlenül, minden valamire is való gyerek előbb-utóbb megmásítja végtagjai folyamatosságát.

De hát ki is törődött ilyen apróságokkal?

Valósággal fellélegzett mindenki a lábtörés után, beigazolódni látva: Isten igazságát nem lehet elfojtani, az még a mézskőből is kihajt, ha nyeszlett vadcsalán formájában is, amit azután a főképp indulataiból élő ember olyannak lát, amilyennek akar, illetve szeretne.

Ez után már nem lett volna a világnak olyan anyai pofona, ami, ha akarja, elejét vegye a további dünnögésnek, hogy

*Iri-diri-dáne —
boszorkány az Ané.*

De hát erről szó sem volt, mert az anyák maguk is ezt dünnögték-dörmögték, jóval egy évtized múltán is, ha vitamínhiánytól és a rendszertelen táplálkozástól éjjel-nappal ordító gyerekeiket szándékozták lecsillapítani.

Érdekes, hogy Anéra ez a megkülönböztetett figyelem és érdeklődés szemmel láthatón alig gyakorolt valamilyen hatást; sőt, mintha új, boszorkányminősítését szívesebben viselte volna, mint azt az előbit, ami a kórságos tyúkkal állt összefüggésben. Lehetett ebben a magatartásban valami cinizmus? vagy akárcsak árnyalata is a megalkuvásnak? passzív ráhagyatkozás a többség igényeire?

Nem tudhatni. De az biztos, hogy ha Ané azelőtt soha nem is járt lesunytt tekintettel, úgy azután még emeltebb fővel közlekedett több ezerszer is bejárt kecskevágásain, kaptatóin. Sőt, néha még énekelt is; inkább valami egészen különös dallam volt az, semmint ének, inkább dünnögés, mert egyetlen szavát sem lehetett tisztán kivenni, jobbára csak következtetni a dünnögés értelmére, mely valahogy abban állt, hogy minden mulandó, még a felső csapás fái is elpusztulnak egyszer; mulandó maga az ember, csak a kövek örökek, meg ha már a szerelem elmúlt, nyugodtan elmúlhat maga az ember is.

Furcsa volt éppen magát Anét hallani, ahogy az élet, de főképpen a szerelem elmúlását siratja, s akárcsak valami ősi, indiai eposz, közös rangra emeli, vagy inkább: egyiket a másik fölé, választani nem tudván, az életet és a szerelmet. És Ané éppen itt énekelt az életről és a szerelemről, ahol mindkettőnek olyan gyászosan alacsony volt az árfolyama; az életnek, mert inkább a túlvilág felé tendált mindig fél lábbal, s a szerelemnek, mert a nagy néhai lihegősen elhamarkodott öleléseken és a lucsoból való föltápáskodásokon kívül bizony alig-alig lehetett bármi jelentősége. Ez annál is inkább valószínű, mert az asszonyok ott, olyan biztosan, mint ahogy a halál eljön, olyan biztosan termették meg tizenegy-tizenkét hónaponként az újabb és újabb életet; s mikor egyszer az ötvenes évei felé közelgő Dáne a házuk mögött satnyadozó szederfa lábfejbütykös tövében megszorongatta tizenegy alkalommal szült, kilúgozott élete párját, hát úgy felbolydult az indiszkrét isten jóvoltából valamilyen módon mindig jelen levő közvélemény, ahogy csak a házasságot megelőző intenzív családtervező műveletekre szokott reagálni — de akkor is többnyire a kettős gyengébb nemére való tekintettel.

Be kell vallanom, gondolatban sokszor foglalkoztam a kérdéssel: földijeim szerelmi életével — ha egyáltalán van ilyen. Hogy hogyan is viselkedhetnek ezek az örökké megbotránkozott, fekete ruhás asszonyok az odaadás perceiben, másodperceiben — órákra gondolni soha nem is mertem —, ha egyáltalán odaadják magukat a különben csak felségsértésnek kijáró botránkozás, esetleg tettett szenvelgés kötelező kísérőjelensége nélkül.

Ané pedig ott dörmögött a szerelemről, arról a csak nagyon ritkán

megfogható belső örvényről, melyből feltételezhetőn a legkevesebb jutott ki neki, mint ahogy a dolgok naposabb oldalának is igencsak a legszélére szorult, vagy talán már eleve így helyezkedett. De, mert tudott ennek a két elemnek a létezéséről, a felületes megfigyelő arra is következtethetett volna, hogy az a kevés mégis több volt és minden tekintetben igazabb, mint környezete szenvelgő vegetálása, akik jobb híján csak megússzák az életet, mint mindent. Mert a megúszás is egyike a magatartások számos fajtájának. Amit Ané elveszthetett, a szerelmet, annak hiánya számára felért az élet elvesztésével. S talán ez is embersége kulcsa; és ma már úgy gondolom, hogy ezt a hiányt szellőztette-körmeneteltette napról napra különös és orrcsiklandó kiáradulásai alkalmával ott a kecskevágásokon, kövi kaptatókon.

Igy duzzadt, dagadozott az Ané rovása, egészen addig a napig, míg a belátható köveken egy tehén a végét nem kezdte járni.

Ekkor támadt Katija anyónak az ötlete: hívják el Anét, elvégre, ha már rontani tudott, bizonyára tud annak az ellenkezőjére is tenni!

*Iri-iri-dáne —
Boszorkány az Ané*

— lehetett lépten-nyomon hallani; hát most már bizonyítson is Ané! Bizonyítson, bár azt mindenki tudta, illetve érezte a lelke mélyén, hogy az Ané boszorkányságának dolga eléggé félnederes ügy, már csak azért is, mert, mint jóval később kiderült: az a gyerek is csak kificalmította a lábát, szó sem volt lábtörésről.

És Ané bizonyított is. Igaz, csak anyit, amennyit bármelyik állatorvos megtett volna: kitakarította az állat vackát; pár napon át, Katijáék nagy ijedelmére, jól tartotta abrakkal, és, hogy az elvásott fogak alatt könnyebben megrágódják az étel, míg az állat evett, folyton ott biztatgatta-dicsérgette-pátyolgatta a két füle tövéénél.

A tehén rendbe jött. Katijáék egy füles kosár kukoricaliszttal, egy üveg pálinkával meg egy kerek sajttal állítottak be a teljes gyógyulást követő napon Ané házikójába, és a holmit minden magyarázat nélkül letették — a tüzhely mellé.

Ané nem kérdezősködött a hozott holmi rendeltetése felől — így látta célszerűbbnek. S ha ezek után meg is ritkultak az iri-iri-dánék, azért még nem vesztek ki a közhasználat tekervényes kedvű gyakorlatából. Már nem üvöltöztük lépten-nyomon, de azért csak jólesett helyel-közzel meglevő tejfogaink közt eldünnyögni, legalább nekünk, kölyköknek, akiknek legalább ugyanúgy megvolt áldozatszedő és áldozatkövetelő ösztönünk, ahogy a felnőtteknek.

Jóval később hallottam, hogy Ané szép kort ért meg. Mindent meggyógyított és megjavított, amire csak kérték; tisztességesen eléldegélt a házába hordott javakból, melyeknek címét nagy bölcsen azután sem firtatta.

Szintén a szellemvilággal kapcsolatos ez a másik história; időben is körülbelül egyeznek annyira, hogy mindössze, ha két esztendő választja el őket egymástól.

Akkoriban már a szigeten voltam, surgyán kamasz, akinek nemcsak a szeme, de a gyomra is jócskán a világ átmérőjéhez tárgult, s ha

lehet, még azon is túl egy-két kenyérserclivel, egy-két csupor aludt-tejjel.

Nem, azt nem mondhatom, hogy éhesek voltunk. Ha ezt mondanám, teljesen pontatlan lennék; ugyanis, mi éhezünk. S ha jól tudom, nemcsak mi szenvedtünk a gyomrunktól, éreztük a nap minden szakában azt a csikaró marást ott a bordáink és egyetlen, alsóul és felsőül rendelt gatyánkat tartó, valaha külföldi postacsomagról lekerült, jobb sorsra érdemes madzag alatt, hanem még a gazdáink is. Pedig hogy szerettük volna utálni! Mert az úgy van megcsinálva különben, hogy az ember mindig gyűlöli a gazdáját, szóljon az bár az angyalok nyelvén — igaz, ez is úgy van megcsinálva, hogy ilyen nincs; én még az olyan, szegényeinek a földet kiosztó, krisztuskodó gazdákat is csak gyanakodva tudom nézni. Szóval, nagyon szerettük volna gyűlölni. Valóság-gal fizikai fájdalmat okozott, hogy nem sűghattunk össze a háta mögött, hogy távoztában nem volt semmi, a legparányibb okunk sem arra, hogy harsány, eget hasító röhögésben törjünk ki a rovására; hogy, ha letévedtünk a partra, a kavicsos homokba nem rajzolgathattuk fizionómiáját és egyéb alkatrészeit a lehető legröhejesebb alakzatokra. Még csak egy árva gúnynevet sem tudtunk ráakasztani, mert nem vitt rá a lélek. Nem, mert ő is éhezett; s hogy ez így volt, onnan is tudhattuk, hogy soha nem mondta. Csak láttuk rajta.

Meglehetősen bukolikus életmód folyt hát nála. Igaz ugyan, hogy mi nem furulyáltunk, nem is pengettünk semmiféle, fadarabokra hűrozott istrángokat — ez mindvégig a postamester dolga maradt, aki egyébként kiadós koslatásairól volt híres. Ha egy-egy soron kívül kiosztott csuprocskához jutottunk, a nyelvünk oldódott csak meg valamelyest, kinek-kinek a maga stílusában.

Abból az időből legjobban stílusunkra emlékszem. Meg a hazugságainkra, melyek, természetüknél fogva, talán nem is voltak olyan rettenetesek, csak éppen ki nem állhattam őket. Volt köztünk városi is; azt mondta, az apja a keleti fronton tűnt el. Még nem biztos egészen, hogy meghalt, csak hát se nem ír, se semmiféle hír nincs róla. Meg hogy hatan vannak testvérek. És olyan szakértelemmel szólt a stukák meg a hernyótalpak természetéről, hogy az maga volt a tökély. Mint egy kiképző őrmester. Már tudom, mindez csak „stílus” volt nála is.

Birkákat őriztünk. Úgy fogadtak fel, hármunkat egyenkint, ahogy a kóbor kutyákat szokták befogadni: ugyan kinek lenne szíve elkergetni, ha már ott van? Ki tudna úgy belenézni a megrebent szemekbe, hogy a magáé nem égne ki mindjárt, szégyenletében?

De nem is ezt akarom én most elmondani, azt, hogy hogy is éltünk mi ott a szigeten; hogy hogy bűzölgöttünk még száraz időben is, mint az ázott bundájú birkák, néha már-már magunknak is kibírhatatlanul. Nem, mert bűzünknel, lódításainknál is sokkal emlékezetesebb az éjjelnappal bennünk munkáló éhség, amit úgy szór mentén már említettem is. Igazi, ázsiai természetű éhezés volt az; az az előbbi, amit tarthatatlan otthoni csámborgásainkkal odahagyunk, az bizony még az unokája sem lehetett volna emennek. Pedig, hogy ott se járta éppen lakodalmas világ, bizonyítja, hogy az a kis kerek, reggelibe áztatható koszorúforma péksütemény, amit nálunk vásárfiába is szoktak venni, amit anyám egyik nagyobb betegsége alkalmával ajándékozott az

ajándék értékének megfelelő körülményes ünnepélyességgel egy nagy-néném, és amit mi sokáig őrizgetve egy alkalommal nászajándékként továbbítottunk, szóval ez a péksütemény visszakerült hozzánk. Akkor mondta az egyik rokonom, aki szintén birtokolta a kérdéses süteményt egy ideig:

— Aztán hol terem annak a magasságos Mennybélinek olyan rendőre, aki kinyomozná ennek a süteménynek a szolgálati útját?

Telibe talált, mert biztosan sehol. S hogy egy és ugyanazon süteményről van szó, arra a marhabélyegnél is biztosabb ismertetőjegy volt az én beleharapásom a szentséges holmiba. Bár nem hallottam, de még most is mérget vennék arra, hogy mindenki ugyanazzal a füllentéssel adta tovább, amivel anyám is:

— Valahogy megsérült, útközben, ahogy hoztuk. Előfordul az ilyesmi egy táskában, még a legfinyorosabbban is.

Előfordul.

De mi volt ennek a szegény péksüteménynek a varázsa-vonzása a narancsfáéhoz képest, amely ott görnyedezett-satnyadozott késő őszönte számunkra leírhatatlan gyönyörűségű terhével egy közeli, zárt udvarban, éghez legközelebb álló ágaival integetve kifelé?

O, azok a narancsok! Sárgák-pirosak, öntelten pöffeszkedők vagy betegen megbúvók a külön-külön is illatos levelek közt! Öklömnyiek; olajosan fénylő bőrükön megszámlálhatón, egyenetlen távolságban a parányi pórusok; szinte látni, ahogy ki-be lüktet belső bordázatukon át léáramuk; szinte hallani, ahogy áramol bennük a kart könyökig, néha még azon is túl ragacsozó léfolyam. Már tudom, hogy egészen közönséges narancsfa volt az; nem is papírhéjú, nem is vérnarancsokat termett; s ha eladásra kerültek, azokat soha senki nem csomagolta féltő gonddal külön-külön selyempapírból való halotti ingecskékbe, hogy faforgács közé rejtve meginduljanak északi útjukra, kevésbé sóvár gyerekekbe.

Akkoriban gyakran ébredtem arra, hogy ezzel a gyümölcscsel álmodom; lassan, körömhúsba vágón hántom le a héját, ügyelve, hogy a héj alatti foszforos lebernyeg meg ne sérüljön, és sokáig így gyönyörködhessem benne, mint bőrös fehér gombában. Majd ezt a réteget is lehántsam, ha lehet, még körülményesebben, mint azt a felsőt, teljes odaadással és figyelemmel. S amikor már girizdekre bontva ott görnyadozott átizzadt és csatakos tenyeremben, egyszerre csak felébredtem, csalódottan-becsapottan, szájamban a habos nyállal. S ahogy az idő haladt, és saját súlyuktól húzva mind bizonytalanabbul lógtak ezek az ígéretes gyümölcsök a szigeti Paradiso ki- és körülkövezett börtönudvarában, melyet, ahogy alkalmam adódott bepillantani, öt pár emberi kar tökéletesen körbezárhatott volna — ekkor jutott eszembe először a Föld átölelésének gondolata —, úgy sűrűsödtek az ilyen és hasonló, nyomasztó álmaim. Biztos vagyok abban, hogy társaim is hasonló kínokat álltak ki, szenvedtek el titokban, már csak azért is, mert az idő öregedtével nemcsak hogy a gyümölcsök pompásodtak-teljesedtek, hanem megfogyatkoztak úton-útféli rágcslási lehetőségeink is.

Voltak, akik egész estét betöltő izgalommal tudtak mesélni hajdani szigeti narancstolvajokról, jól kihasználva persze a félhomályban való mesemondás minden áldott lehetőségét: igazi rabló—pandúr história is

keletkezett az egészből. Ezekben a históriákban még igazi tengeri kalózok futkostak szigetünk narancsközeli szárazföldjén, kalózok, akik rettenetes tengeri mérföldeket hanytorogtak meg azért — hajótörések közbeiktatásával —, hogy letéphessék a sziget sárgapiros gyümölcsét. Mi meglehetősen elégtétellel hallgattuk ezeket a lóditásokat; lám, nemcsak bennünket, kölyköket izgat annyira ez a gyümölcs, hanem meglehetősen, felnőtt embereket is, akiknek pedig édesszájúságára rég keresztet vetett az idő.

Hogy tulajdonképpen min is éltünk akkor, igazán nem tudnám megmondani. Jobbára az ég csodálatos azúrjából, amit teli tudóvel szívunk, meg a véghetetlen levesekből, melyek mineműségére ritkán sikerült következtetnem. Persze, akkor még jókora út állt előttem, hogy a mostanival azonos mód vizsgálódó lélek legyek, aki nem áll még az olyan pszichés dolgoknak is a mélyére nézni, mint például a mi akkori carte de jourunk. Nem voltam akadémikus lélek, aki a kákán is csomót keres, vagy ágál az evés kivételével különben egészen elviselhető sorsa ellen, sőt, még a tudásvágy vagy a rendszeres tanulás hiánya sem kínozott.

De kínozott az a narancsfa, ami, ha nem is volt olyan kiváló, mint hajdani, kalózkori kollégái lehettek, de mégis, elképzelt lehetőségeivel egyre újabb tápot adott nemcsak krónikus vitaminhiányunknak, hanem a különféle mendemondáknak is.

Örizzük hiánytalanul a birkákat. Éjjel fáztunk, függetlenül az évszakoktól; nappal pedig a tikkasztó hőség gyötört a fehérre izzott kövek közt. Arnyék persze sehol; itt-ott egy-egy fa pár levélszerű kinövésével, sötétbarna, rendszerint vízszintesen elhelyezkedett ágakkal, melyeket jóval később, mikor már megtanultam a képszerű látást, fogkefefáknak neveztem el, visszamenő hatállyal. Csakhogy a sziget, híján minden egyéb faalkalmatosságnak, igen nagy becsben tartotta a különben örökzöld flóra ezen lumpenproletárjait is, a fogkefefákat, úgyhogy bekerítették őket, módszeresen egymásra rakott kövekkel, kecske- és emberjárás ellen.

Égetett a nap; olykor, ha szerencsénk volt, és olyan kiugrókról kellett visszahajkurásznunk az állatokat, ahová odakéklett-zöldült egy levesestányérra való tenger, akkor valahogy mintha enyhült volna a hőség; mintegy távsimogattak bennünket a víznek azok az ezüst kicsapódásai, melyeket nyilván örömiükben megbolondult delfinkamaszok vertek.

Ilyenkor mindig valami különös, megbékélttséghez hasonló jóérzés fogott el, pedig valójában még csak oda sem hallott a vízmoraj, hogy elnyomja azt a másikat, még ennél is hatalmasabbat, melyet egyenként gyomorkorgásnak nevezünk. Sőt, még mintha fejbőröm egyenletes égészavara is enyhült volna a víz láttán, ami végleg csak egy évvel később múlt el, akkor, mikor szárazföldre szökve, egészen véletlenül, nagybátyám karjaiba szaladtam, hogy ő azután fülön csípjén és hazapédiáljon azzal a meghagyással, hogy üstökőmet nullás géppel tisztítsák meg a mindenféle rajtalevőségtől.

Amilyen jó volt hát tengert lesni, ugyanolyan izgalmas jó érzés volt a narancsfára gondolni, óráról órára saftosodó terhére, mignem ki pattant a hír: ismeretlen tettesek megdézsmálták a termést.

Nem, egyáltalán nem szándékozom elmondani, micsoda felbolydulást okozott a hír; hiszen, ha felbolydulásra bármilyen csekélyke kis lehe-

tőség is adódik, az soha nem múlik el kihasználatlanul a kisebb, de még a nagyobb közösségekben sem, sőt, ha lehet, egészen végletes méreteket ölt, már amennyire kinek-kinek az erejéből futja.

És ezután jött a fordulat, amire még a felindultságban és botránkozásban a legelső helyen vezetők is elnémultak: „üzent” a szellemvilág. Először úgy látszott, hogy a szellemek közbelépése teljesen balul sült el: ugyanis a tolvajlás ténye is az ő nyakukba lett szóva.

Az történt, hogy a narancstulajdonos házának ablakán, az alsó, szellőztető rozettán, kinyúlt egy kéz, és egyenletes, lengő mozdulatokkal kaszálni kezdett. Mikor a jelenség híre elterjedt, egyesek azonnal arra gyanakodtak, hogy az Isten keze van a dologban. Mások késlekedés nélkül elájultak, többek közt a postamester féltékenységtől megviselt idegzetű vékonyka felesége is, akinek ájulásáról még tudni kell, hogy mielőtt az általános gravitáció törvényeire hagyatkozott volna, levette a szemüvegét, sőt, még arra is volt gondja, hogy a négy dioptria alatti árkokat jólesőn megdörzsölje.

Egy haszon azért mégis származott a dologból, ha nem is ránk, de az előljáróságra nézve, mégpedig az, hogy megszabadult — egyelőre — a narancsfa utcájának kikövezési gondjától. Ezt a rendőr híresztelte, éven át egyéb munka híján. Az indokot hosszú lére eresztve taglalta, amiért az előljáróság letett a tervről. Persze, hiszen köztudott volt, hogy mióta az a kéz ott lengedezett, se ember, se számár, se öszvér, de még egy kétkerekű taliga se mert befordulni az utcába; oda való fuvart még a legéhenkórászabb alak se mert vállalni.

Az ügyben mindenki nyilatkozott, persze, a letett garasok sorra pengtek, ha csak a szimbólumok csengésével is, egyszerre. Hogy mindenkinek volt valamilyen meglátása, az csak természetes; hol cinikus-hitetlenkedő, hol elnéző-tartózkodó, hol pedig olyan értelmű, hogy az ügyet a nyomozó hatóságoknak kellene átadni, megyei szinten. Hallottam, milyen fanyalogva vette tudomásul a hírt kollégánk a pásztorságban, a pap, aki ugyan nem birkákat legeltetett az Úristen sziklás kaptatóin, mint mi, hanem lelkeket, meglehetősen kényelmesebb körülmények közt.

Fanyalgott eleinte, majd olyan hírek kezdtek szállingózni, hogy lelkipásztorunk elhatározta: az ügyet a Szentszék, az Egyháztanács elé terjeszti. Isteni csodáról lévén szó — legalábbis erre gyanakszik.

Mi kölykök csak röhécseltünk, de be kell vallanom, hogy azontúl mi sem sokat koptattuk az egyébként kikövezésre ítélt, szóban forgó utca földjét. Valami kéjes borzongás fogott el, valahányszor csak beleshettem a titokzatos utcába, és megpillantottam az ernyedten lengő kezét. Volt ebben a mozgásban valami örökbúcsú-féle, olyasmi, ami az én integetésemben is lehetett, jóval később, mikor B. pályaudvarán integettem kifelé az ablakon, semmibe vesző tekintettel, miután örök hűséget fogadtam I.-nek, holott, hogy nagyon hitványan viselkedtem, bizonyítja: még akkor is kaszáltam kifelé a kezemmel, mikor már a külvárosok grafittókkal telefirkált aluljáróit is elhagytuk, el a külső perifériák ólakkal és sufnikkal és csenevész hajnalkarendekkel megtámogatott, csupa tűzfal házait. Nem is láttam I.-t viszont, csak egyszer, bár nem hiszem, hogy felismert volna: két rettenetesen megrakott piaci szatyrot cipelt.

Ki tudja, hová fajult volna az izgalom, meddig feszültek volna a

különben gumitulajdonságú idegek, ha a gazdám — igen, a gazdám! — a végére nem jár. Ugyanis, amikor látszólag megtudta a történeteket, csak annyit mondott, valami olyasmit, aminek körülbelüli értelme ez:

— Na. Aztán nem úgy verik ám a cigányt.

Nem. Nem tudom, vádolhatom-e ünneprontással, kegyeletlenséggel, mert akárhogy is volt, de ünneprontó volt; beláthatatlan következményű izgalmaktól fosztotta meg az eseményekben akkor és ott alig-alig bővelkedő közösséget.

Lehet, teljes mértékben belátta, hogy ez a személyes bosszú egyetlen kézen fekvő lehetősége — bosszú önmagáért, bosszú a levesekért, bosszú a péntekéért. Ha pedig egy pillanatra is — akkori meglátásom szerint — az Isten kezét vélte volna a dolgok folyásába pancsolni, akkor a bosszú egyenesen az Istennek címeztetett.

Peckesen besétált — távoli szemtanúk körülbelül egybevágó elbeszélése szerint — az elátkozott utcába, helyet foglalt a rettegett ablak alatt, s mikor a kéz kinyúlt és szokásos lengésébe kezdett, megragadta, és megrázta.

Sikoly és üvegcsörömpölés.

Jóval később, de nem sokkal azelőtt, hogy egy merész elhatározással angolosan búcsút mondtam volna a szigetnek, akkor mondta, csak úgy félvállról, az istálló falát támasztva:

— Aztán mit gondoltok, ki dézsmálta meg a narancsot?

Hallgattunk.

Mit is mondhattunk volna? Igaz ugyan, hogy nagy néha még eszünkbe jutott a história, mint ahogy eleve érthetetlen dolgokon is újra és újra végiglegeltetjük a fantáziánkat, akárcsak az atomfizika kérdésein.

— Nem tudjátok, mi? Ti is az Istenre kennétek?

Lesunytt tekintettel hallgattunk.

— Hát nem! — üvöltötte a mindig halk szavú, békés ember. — Hát nem! Én voltam! Isten voltam, aki pár narancs erejéig elveszi a jutalmát. Isten voltam!! — nevetett eszelősen. — Isten! ...

Ma már tudom, hogy majd egy évig Hermész volt a gazdám.